

Türkiye Eğitim Dergisi

(2022) Cilt 7, Sayı 1, s. 249-263

Mustafa Kutlu'nun "Mavi Kuş" Hikâyesindeki Edatlar ve Edatların Türkçe Öğretimindeki Yeri

Süleyman AYDENİZ¹

Ayşe Ebrar YAMAÇ²

Özet

Tek başına bir anlamı olmayan, kullanıldıkları cümlede anlam ve görev kazanan, kendinden önce ve sonra gelen kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran sözcüklere edat denilmektedir. Edatlar Türkçe dilbilgisi öğretiminde büyük bir öneme sahiptir. Ortaokul Türkçe derslerinde 6.sınıf kazanımlarında edat, bağlaç ve ünlem sözcük türlerine yer verilmiştir. Edatlar, üzerinde pek çok görüş ayrılıklarının bulunduğu bir konudur. Yapılan çalışmalarda edatların anlam ve görevleri üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte cümle içinde anlam kazanmaları edatları metin bağlamında değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Eser seçiminde uzman görüşlerinden hareketle Mustafa Kutlu'nun "Mavi Kuş" adlı hikâyesi tercih edilmiştir. Seçilen kitapta en çok kullanılan çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatları sıralanarak bu sözcük türlerine metin içinden cümle örnekleri verilmiştir. Bununla birlikte metinde bulunan çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatları için sıklık tabloları oluşturularak, bu sözcük türlerinin kitaptaki tüm sözcük sayısına oranı da hesaplanmıştır. Edatlar hakkındaki farklı görüşlere ve edat sınıflandırmalarına da yer verilen çalışmadan hareketle bağlaç ve ünlemlerin de edat özellikleri taşıdığı ve bu sebeple edat ortak başlığı altında değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Edat, bağlaç ve ünlem konuları öğrencilere öğretilirken Türkçe ders kitabı içeriği zenginleştirilmeli ve bilgilerin somutlaştırıldığı etkinliklere yer verilmelidir.

Anahtar Kelimeler

Edatlar
Metin Bağlamı
Mustafa Kutlu
Mavi Kuş

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 15.05.2022

Kabul Tarihi: 21.06.2022

Elektronik Yayın Tarihi: 29.06.2022

DOI: 11..11111/ted.xx

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, s.aydeniz@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9277-529X

² Yüksek lisans Öğrencisi, Muş Alparslan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, aysebrary@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6590-4479

Prepositions in Mustafa Kutlu's "Mavi Kuş" Story and the Place of Prepositions in Turkish Teaching

Süleyman AYDENİZ³

Ayşe Ebrar YAMAÇ⁴

Abstract

Prepositions are the words that do not have a meaning on their own, gain meaning and function in the sentence they are used, and establish a meaning relationship between the words that come before and after them. Prepositions have a great importance in teaching Turkish grammar. Preposition, conjunction and exclamation word types are included in the 6th grade learning outcomes in secondary school Turkish lessons. Preposition is a field on which there are many differences of opinion. In the studies, the meaning and functions of prepositions were emphasized. However, their meaning in sentences makes it necessary to evaluate the prepositions in the context of the text. In this study, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. In the selection of the document, based on expert opinions, Mustafa Kutlu's story "Mavi Kuş" was preferred. In the selected book, the most used prepositions, conjunctions and exclamations were listed and example sentences were given for these word types. In addition, frequency tables were created for the prepositions, conjunctions and exclamations in the text, and the ratio of these word types to the total number of words in the book was calculated. Based on our study, which includes different views on prepositions and preposition classifications, it has been concluded that conjunctions and exclamations also have prepositional characteristics and therefore should be evaluated under the common preposition title. While teaching prepositions, conjunctions and exclamations points to students, the content of the Turkish textbook should be enriched and activities that embody the information should be included.

Keywords

Prepositions
Text Context
Mustafa Kutlu
Mavi Kuş

About Article

SendingDate: 15.05.2022
AcceptanceDate: 21.06.2022
Electronic IssueDate: 29.06.2022

DOI: 11..11111/ted.xx

GİRİŞ

Edatlar ve edatların sınıflandırılması, hakkında pek çok görüşün ve fikir ayrılıklarının bulunduğu bir konudur. Edatlar, neyi ifade ettiğini zihnimizde doğrudan canlandıramadığımız, dilbilgisinin en bulanık terimlerinden biri olarak kabul edilen sözcük türüdür (Balci, 2003).

³ Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, s.aydeniz@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9277-529X

⁴ Yüksek lisans Öğrencisi, Muş Alparslan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, aysebrary@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6590-4479

Edatlar tanımlanırken genellikle edatların tek başlarına anlamı olmadığı, cümle içinde anlam kazandıkları belirtilmiştir. Dil bilimciler de edatları tanımlarken bu hususu vurgulamış ve tanımlar bu doğrultuda yapılmıştır. Edatlar, tek başlarına herhangi bir anlamı olmayan, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek anlam bakımından bu kelimelere bağlanan, dilbilgisi bakımından bu kelimelere hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümledeki diğer kelimeler arasında anlam bağlantıları kuran sözcüklerdir (Korkmaz, 2009). Kavramlar arasında çeşitli anlam ilgisi kurmaya yarayan ve bu görevleriyle anlamları beliren kelimeler de edat olarak ifade edilebilir (Gencan, 1971). Bir başka tanımla edatlar; anlamları olmayan, sadece dilbilgisinde görevleri bulunan sözcüklerdir. Tek başlarına bir anlam taşımazlar. Bir nesne veya eylemi karşılamazlar. Fakat anlamlı kelimeleri destekleyerek dilbilgisinde bir görev kazanırlar. Edatlara bağlanmış oldukları anlamlı kelimeler olan isimler ve sıfatlarla birlikte vazifeli kelimeler denilebilmektedir (Ergin, 2000). Edatlar kullanıldıkları cümlelere göre yeni anlamlar kazanmaktadır. Bu yönüyle edatların cümle içinde kurdukları anlam ilişkilerinin geçici olduğu söylenebilir. Bunlar benzerlik, beraberlik, başkalık, miktar, sebep, zaman, mekân, yön gösterme vs. ilişkilerdir (Korkmaz, 2009).

Edatlarla başka sözcük türleri ve ekler arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Edatlar ile isim çekim ekleri arasındaki ortak noktalar hakkında bazı görüşler vardır. Bu görüşlere göre edatların cümle içinde geçici birer görev yüklenmiş olmaları, onları aynı nitelikteki isim çekim ekleri ile benzer duruma getirdiği; edatların, şekilce kelime, işleyiş bakımından isim çekimi ekleri niteliğinde olduğu belirtilmiştir (Korkmaz, 2009). Cümle içindeki kullanımlarında edatlar ile aynı anlamı veren isim çekim ekleri de bulunmaktadır:

Dost**ça** yaklaştı. / Dost **gibi** yaklaştı.

Edatlar bu yönüyle isim çekim eklerine benzemektedir ancak önemli farklılıkları da vardır. Edatlar bağımsız olarak birer kelimedir, bu bakımdan ek olarak değerlendirilemez. “İle, için” edatları dışındaki edatların isimler ile ses olarak kaynaşmamaları edatların isim çekim eklerinden farklı olarak bağımsız kelimeler olduklarını gösterir (Korkmaz, 2009).

Hangi kelimelerin edat olarak kabul edilebileceği konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır. Araştırmacılar arasındaki farklı gramer anlayışları edat kavramının bazı araştırmacılar tarafından daha geniş kapsamlı bazılarınca ise daha dar kapsamlı değerlendirilmesine sebep olmuştur (Can, 2017). Bazı dil bilimcilerin edat tanımından hareketle dilde tek başına anlamı olmayan, cümle içinde bir vazife kazanan her kelime edat olarak değerlendirilmelidir (Ergin, 2000). Buna göre edatlar; bağlaçlar, ünlemler ve çekim edatlarından oluşmaktadır. Ancak bazı ünlemlerin net bir şekilde olmasa da bir anlam ifade etmeleri onların edat türü dışında değerlendirilmesine sebep olmuştur (Korkmaz, 2009). Edat ve bağlaçları tek bir kavram altında değerlendiren dil bilimcilerde bulunmaktadır. Bu dil bilimcilere göre söz içinde iki kelimeyi, aynı değere sahip iki cümle unsurunu, iki yargıyı veya iki paragrafı bağlamaya yaratan kelimelere bağlam denir (Banguoğlu, 2000).

Edatlarla ilgili bir başka önemli sorun ise edatların sınıflandırılmasıdır. Ancak sınıflandırma yapmadan önce edatların görevlerinin ne olduğu belirtilmelidir. Edatların bağlanmış olduğu kelimeler cümle içindeki görevini göstermektedir. Edatlar birlikte kullanıldıkları kelimelerden ayrı bir şey ifade etmez, bu kelimelere bağlı kalırlar (Ergin, 2000). Edatlar bağlandıkları isim ya da isim soylu kelimeler ile bir edat grubu oluştururlar; bu edat grupları cümlede isimlerden önce sıfat, sıfat ve fiillerden önce zarf görevi yaparlar (Korkmaz, 2009).

Efendioğlu (2007) edatları görev yönüyle üç sınıfa ayırmaktadır. Bu sınıflandırma şu şekildedir:

1. Ünlem Edatları

- Doğal ünlemler (ah, vah, vay, oy, of, öf, püf, hı, ih vb.)
- Seslenme ünlemleri (ey, hey, ya, yahu, be, bre, hişt vb.)
- Cevap ünlemleri (evet, hayır, he, yok, peki, hay hay, hıhı vb.)
- Gösterme ünlemleri (işte, aha, deyha, te, deha vb.)
- Soru ünlemleri (hani, acaba)

2. Bağlama Edatları

- Sıralama bağlaçları (ve, ile, ilâ vb.)
- Denkleştirme bağlaçları (veya, yahut, veyahut, ya da vb.)
- Karşılaştırma bağlaçları (da...da, ya...ya, hem...hem, ne...ne vb.)
- Pekiştirme bağlaçları (değil, dahi, da, ise, bile, ya vb.)
- Cümle başı bağlaçları (fakat, lakin, ama, ancak, yalnız, yeter ki, sanki, hatta, çünkü, keşke vb.)

3. Çekim Edatları

- Sebep Edatları (için, üzere, dolayı, ötürü, diye vs.)
- Vasıta Edatları (ile)
- Benzerlik Edatları (gibi)
- Başkalık Edatları (başka, gayrı vb.)
- Hal Edatları (göre, nazaran, dair, ait, rağmen vs.)
- Miktar Edatları (kadar)
- Zaman Edatları (beri, önce, evvel, böyle, sonra, geri vs.)
- Yer-Yön Edatları (kadar, değin, dek, karşı, doğru, yana, sıra, içeri, öte vs.)

Hacıeminoğlu (1992) ise edatları yapı bakımından beş gruba ayırmıştır:

1. Fiilden Türeyenler,
2. İsimden Türeyenler,
3. Yapısı ve Menşei Bilinmeyenler,
4. Taklidi Söz Mahiyetinde Olanlar,
5. Yabancı Asıllı Olanlar.

Edatların Metin Bağlamında İncelenmesi

Edatlar tanımlanırken üzerinde en çok durulan hususlardan biri de edatların tek başına bir anlamı olmadığı, içinde bulunduğu cümlede anlam ve görev kazandığıdır. Bu husus edatları metin bağlamında değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Kelimeleri tek

başına değerlendirmek her zaman doğru sonuçlar vermemektedir. Bu yüzden bir kelimenin anlamını incelerken o kelimeyi metin içinde değerlendirmenin daha doğru olacağına dair genel bir düşünce bulunmaktadır. İncelemelerimiz sonucunda; Korkmaz (2009) ve Ergin'in (2000) dilbilgisi kitaplarında edatların işlevine ve türlerine değindikleri, Hacıeminoğlu'nun (1992) "Türk Dilinde Edatlar" adlı eserinde edatları detaylıca incelediği, Efendioğlu'nun (2007) "Edatların Sınıflandırılması" adlı eserinde edat türlerinin sınıflandırılmasına ayrıntılı olarak yer verdiği, Taş'ın (2020) "Edatların Metin Bağlamında İncelenmesi" adlı makalesinde Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiirlerinde edatları metin bağlamında incelediği görülmüştür.

Edatların kapsamı ve sınıflandırılmasıyla ilgili dil bilimciler arasında fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Edatların kapsamının, işlev, vazife ve sınıflandırmasının daha iyi anlaşılması, edatları metin bağlamında incelemeyi zorunlu kılmıştır. Edatları doğrudan metin üzerinden analiz edip, edatların kullanım sıklığına, hangi edatlara ne miktarda yer verildiğine yönelik yapılan çalışmalar ise çok azdır. Yapılan bu çalışma ile edatların cümle içinde kazandığı işlev ile kazandığı görevin ortaya konulması amaçlanmıştır. Edatlar incelenirken Hacıeminoğlu'nun (1992) edatları anlam ve görevlerine göre sınıflandırması dikkate alınarak bağlaçlar ve ünlemler de edat olarak kabul edilmiştir.

Amaç ve Alt Amaç

Bu çalışma ile tek başına bir anlamı olmayan edatların metin içinde kazandıkları anlam ve görevlerin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Mustafa Kutlu'nun Mavi Kuş eserinde edat türleri ne sıklıkla kullanılmaktadır?
2. İncelenen eserde en sık kullanılan çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatları nelerdir?
3. Bağlama edatları ve ünlem edatları gibi çekimli edatların dışında kalan edatlar cümle içinde nasıl kullanılmaktadır?
4. Ortaokullarda edat, bağlama edatları ve ünlem edatlarının öğretiminin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki yeri nedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Bu tür araştırmalarda problem ile ilgili belirli bir zaman aralığında üretilen dokümanların çözümlenmesi esas alınır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu doğrultuda seçilmiş olan yazılı belge üzerinde sistematik bir inceleme yapılarak veriler toplanmıştır. Araştırmada Mustafa Kutlu'ya ait olan Mavi Kuş adlı hikâye kitabı doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Araştırma Nesnesi

Araştırmanın yapılacağı kitap belirlenirken öncelikle Türkiye Türkçesiyle yazılmış ve edatların cümleye kattığı anlamı saptamanın kolay olması, edatların türlerine verilen örneklerin de ortaokul öğrenci seviyesine uygun olması amacıyla sade ve açık bir dilin kullanıldığı 6 eser tespit edilmiştir. Bu eserler içerisinde yeterli örnek verebilmemiz için

uygun sayfa sayısında olan 3 kitap bulunduğu belirlenmiştir. Uzman görüşü alınarak bu eserlerden Mavi Kuş adlı hikâye kitabının ölçütlerimize uygun olduğu tespit edilmiştir.

Mustafa Kutlu'nun Mavi Kuş Adlı Uzun Hikâyesi

Edatları metin bağlamında değerlendirmek için Mustafa Kutlu'nun Mavi Kuş adlı hikâyesi seçilmiştir. Mustafa Kutlu, Cumhuriyetten sonra toplumda gördükleri olguları ele alan sağ muhafazakar ve velud bir yazardır (Tunagür ve Kardaş, 2017). Yazar, Türk hikâyesinin önde gelen temsilcilerinden biridir. Günümüze kadar 24 hikâye kitabı yayınlanmıştır. Necati Tonga'ya göre Mustafa Kutlu'nun hikâyeciliği 4 dönemden oluşmaktadır. İnceleyeceğimiz Mavi Kuş adlı uzun hikâye; yazarın sosyal zeminden kopulmaksızın, bireylerin iç yaşantılarını nostaljik bir tarzda işlediği dördüncü dönem ürünüdür (Tonga, 2005). 2002 yılında kaleme alınan Mavi Kuş, sosyal içerikli bir eserdir. Tür olarak hikâye ile roman arasında kalmış bir yeredir (Tuğluk, 2010). Mustafa Kutlu "Bu hikâye ile roman arasında bir kitap. Kayda-kuyda bağlı. Girişi-gelişmesi-sonucu var. Alt yapısı-üst yapısı, çatısı bacası var. Göstereni, gösterileni, imi, timi var" (Kutlu, 2017) diyerek bu durumu eserinde belirtmiştir.

Verilerin Analizi

Yapılan çalışmada doküman incelemesi yoluyla toplanan veriler içerik analizi tekniğine göre çözümlenmiştir. İçerik analizi sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Mavi Kuş adlı eserde geçen edatların ve türlerinin çözümlenmesinde kategoriler oluşturulmuş, belirlenen edatlar uygun kategorilere yazılarak en sık kullanılan edatlar tespit edilmiş ve bu edatları metin bağlamında değerlendirebilmek için örneklere cümle içinde yer verilmiştir.

Sınırlılıklar

Yapılan çalışmada edat türleri Efendioğlu'nun (2007) edat sınıflandırmaları ile sınırlıdır. Edatların farklı sınıflandırılmalarından oluşan ayrılıklar bulunabilmektedir.

BULGULAR

Mustafa Kutlu'nun "Mavi Kuş" adlı eserindeki edatlara ilişkin bulgular şöyledir:

Çekim Edatları

Tablo 1. Mavi Kuş Hikâyesinde Geçen Çekim Edatlarının Sıklık Tablosu

Edat	Kullanılma Sıklığı	Edat	Kullanılma Sıklığı
İle	292	Göre	9
Gibi	123	Hayır	9
Diye	100	Beri	8
kadar	89	Adeta	8
Mi	67	sadece	8
doğru	54	mesela	7
değil	54	Ancak	4
Ya	47	rağmen	2
İçin	40	tamam	2
evet	32	Ait	2

İşte	32	Dair	2
sanki	30	itibaren	2
peki	17	Karşı	1
üzere	10	Misali	1
		Toplam	1.052

Tablo 1’de Mavi Kuş hikayesinde geçen çekim edatı kullanım sıklığı sayısının 1052 olduğu görülmektedir. İlgili eserde en fazla kullanılan çekim edatı ise ile (292)’dir.

ile: Metinde kullanılma sıklığı 292’dir.

“Hınzır bir gülümseme **ile** yine sırtını ön tekere verip oturuyor.” s. 23

gibi: Metinde kullanılma sıklığı 123’tür.

“Bir süre imdat ister **gibi** umutsuzca etrafına bakınır.” s. 79

diye: Metinde kullanılma sıklığı 100’dür.

“Güler misin ağlar mısın **diye** birbirlerinin yüzüne bakarlar.” s. 171

kadar: Metinde kullanılma sıklığı 89’dur.

“Sabaha **kadar** uyku yok yani.” s.206

mi: Metinde kullanılma sıklığı 67’dir.

“Yukarıdakini biliyorsun değil **mi**?” s. 167

doğru: Metinde kullanılma sıklığı 54’tür.

“Böylece bu küçük cemaat, bir iki el feneri eşliğinde lastiğin indiği dereye **doğru** düşse kalka giderler.” s. 171

değil: Metinde kullanılma sıklığı 54’tür.

“Hani ayna olmasa bu mümkün **değil** ya.” s. 14

ya: Metinde kullanılma sıklığı 47’dir.

“Yeniden evlenmeye çıktı **ya** kim alır bunu.” s. 101

için: Metinde kullanılma sıklığı 40’dır.

“Buraya kadar iyi, ama hikâyenin bundan sonrası anlatılmak **için** bile çok acı.” s. 119

evet: Metinde kullanılma sıklığı 32’dir.

“**Evet** iyidir, adam tabak gibi.” s. 209

işte: Metinde kullanılma sıklığı 32’dir.

“Ayağım kaydı yahu, ne bileyim, oldu **işte**.” s. 29

sanki: Metinde kullanılma sıklığı 30’dur.

“Bu kedi muhabbeti bir süre için sığın ve gecikmenin gevşemesini sağlamıştır **sanki**.” s. 65

peki: Metinde kullanılma sıklığı 17’dir.

“**Peki** neydi hastalığınız, korkulacak bir şey mi?” s. 91

üzere: Metinde kullanılma sıklığı 10’dur.

“Murat da burada kalmak **üzere** ayak dretirse, bu işin sonu ayrılık.” s. 157

göre: Metinde kullanılma sıklığı 9’dur.

“Buraya mevsimine **göre** buğday, saman, kömür, davar, nakledilmesi geciken mallar yağılır.” s. 198

hayır: Metinde kullanılma sıklığı 9’dur.

“**Hayır**, Doktor Yahya bütün bu sevimsiz tarafları yanında dünya tatlısı bir adamdır.” s. 44

beri: Metinde kullanılma sıklığı 8’dir.

“Deminden **beri** benden bahsettiğinin farkında değil misin?” s. 75

adeta: Metinde kullanılma sıklığı 8’dir.

“Doktor burada konuşmasına **adeta** bir es verir.” s. 91

sadece: Metinde kullanılma sıklığı 8’dir.

“Ama sinema acaba **sadece** bir ayna mıdır?” s. 207

mesela: Metinde kullanılma sıklığı 7’dir.

“**Meselâ** kediler için işte Mestan, Tekir, Pamuk, bunun gibi özel bir adı var mı?” s. 65

ancak: Metinde kullanılma sıklığı 4’tür.

“Oğlan çıkıp geldi gelmesine ama **ancak** cenazeye yetişebildi.” s. 163

rağmen: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“Postal olmasına **rağmen** kibarlığı elden bırakmayanına Çörçil derdi.” s. 21

tamam: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“**Tamam**, kestik der.” s. 208

ait: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“Evin kendisine ait olan tek mekânına, yani mutfağa kapanmıştı.” s. 93

dair: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“Dükkânın yarısını Nazım'a yarısını Davut'a bıraktığına **dair** kâğıt imzaladı.” s. 34

itibaren: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“Mavi Kuş'u tâ kasabadan **itibaren** takip edegelen o iki atlı ne oldu acaba?” s. 139

karşı: Metinde kullanılma sıklığı 1’dir.

“Kapatıyor ama dışa **karşı**.” s. 191

misali: Metinde kullanılma sıklığı 1’dir.

“Bulutların arasından aşağılarda karınca **misali** bir o yana bir bu yana gidip gelen insanlara, araçlara bakarlar.” s. 154

Bağlama Edatları

Tablo 2. Mavi Kuş Hikâyesinde Geçen Bağlama Edatlarının Sıklık Tablosu

Bağlama Edatı	Kullanılma Sıklığı	Bağlama Edatı	Kullanılma Sıklığı
de	334	Dahi	13
ve	139	Yoksa	10
ki	117	kâh	6
ama	80	Oysa	5
ile	47	Gerek	4
yine	40	Üstelik	4
hem	34	Veya	4
bile	32	demek ki	3
ise	32	ya da	3
hele	24	ister	2
lakin	19	ha... ha	1
hatta	18	nitekim	1
ancak	13	Yahut	1
çünkü	13		
		Toplam	999

Tablo 2’de Mavi Kuş hikayesinde geçen bağlama edatlarının kullanım sıklığı sayısının 999 olduğu görülmektedir. İlgili eserde en fazla kullanılan bağlama edatı ise de (334)’dir.

de: Metinde kullanılma sıklığı 334’tür.

“Üstüne üstlük Demir’in ailesinden **de** bir yakınlık göremiyor.” s. 186

ve: Metinde kullanılma sıklığı 139’dur.

“Bir köşede yakın köylerden birinde çıkan **ve** vaktiyle işletilen krom madeninden taşınıp getirilmiş.” s. 198

ki: Metinde kullanılma sıklığı 117’dir.

“Elbette **ki** kimseleri yoktur.” s. 71

ama: Metinde kullanılma sıklığı 80’dir.

“**Ama** uçurtma ne olacak?” s. 95

ile: Metinde kullanılma sıklığı 47’dir.

“Ardından jandarmalar **ile** mahkûm, bir de hasta kadın **ile** kocası hariç, bütün yolcular ayakkabılarını çıkarmış.” s. 103

yine: Metinde kullanılma sıklığı 40’tır.

“**Yine** de böyle yağlayıp yüzlediğimize bakmayın.” s. 16

hem: Metinde kullanılma sıklığı 34’tür.

“**Hem** camiye yakın **hem** suya.” s. 11

bile: Metinde kullanılma sıklığı 32’dir.

“Onlar konuşmasalar **bile** birbirlerini teskin edebilir, birbirlerine dayanırlar.” s.36

ise: Metinde kullanılma sıklığı 32'dir.

"Bu Davut denilen alçak **ise** anasından beter çıktı." s. 34

hele: Metinde kullanılma sıklığı 24'tür.

"**Hele** şuradan çıkamayalım, bak ben seni şu suda boğar mıyım boğmaz mıyım.." s. 106

lakin: Metinde kullanılma sıklığı 19'dur.

"**Lakin** hazineyi yükleyip götürecek vakit kalmamış." s. 113

hatta: Metinde kullanılma sıklığı 18'dir.

"Kenan da ne de olsa babasının **hatta** anasının oğlu." s. 192

ancak: Metinde kullanılma sıklığı 13'tür.

"**Ancak** Beşir Ağa konuşmaları duymuş." s. 127

çünkü: Metinde kullanılma sıklığı 13'tür.

"**Çünkü** Kenan onu çok nadir, yani ancak çok keyfe geldiğinde direksiyona geçirir." s. 175

dahi: Metinde kullanılma sıklığı 13'tür.

"Bir iki kere hapse girip çıktığı **dahi** söyleniyor." s. 184

yoksa: Metinde kullanılma sıklığı 10'dur.

"**Yoksa** adından yüzüne saçılmış bir güzellik mi bu kokuyu yayıyor?" s. 83

kâh: Metinde kullanılma sıklığı 6'dır.

"Ömür böyle geçiyor işte; **kâh** unutup **kâh** hatırlayarak." s. 146

oysa: Metinde kullanılma sıklığı 5'tir.

"**Oysa** bu dış görünüş bir aldanmadan ibarettir." s. 72

gerek: Metinde kullanılma sıklığı 4'tür.

"**Gerek** namus cihetinden, **gerek** mal." s. 187

üstelik: Metinde kullanılma sıklığı 4'tür.

"**Üstelik** alanındaki benzerlerine nazaran en hafifi." s. 91

veya: Metinde kullanılma sıklığı 4'tür.

"Ön tekerler belli ki bir çukura düşmüş **veya** çamura saplanmıştı." s. 103

demek ki: Metinde kullanılma sıklığı 3'tür.

"Vay be, ben bu adamı tanıyamamışım **demek ki**." s. 44

ya da: Metinde kullanılma sıklığı 3'tür.

"Ya sen, **ya da** kitapların." s. 93

ister: Metinde kullanılma sıklığı 2'dir.

"**İster** nargileni fokurdut, **ister** lafın belini kır ezanı bekle." s. 11

ha... ha: Metinde kullanılma sıklığı 1'dir.

“Doğum **ha** oldu, **ha** olacak.” s. 119

nitekim: Metinde kullanılma sıklığı 1’dir.

“Ve olmuş da **nitekim**.” s. 187

yahut: Metinde kullanılma sıklığı 1’dir.

“Domates al, **yahut** maydanoz.” s. 78

Ünlem Edatları

Tablo 3. Mavi Kuş Hikâyesinde Geçen Ünlem Edatlarının Sıklık Tablosu

Ünlem Edatı	Kullanılma Sıklığı	Ünlem Edatı	Kullanılma Sıklığı
yahu	32	Of	3
hadi	25	Ey	2
vay	16	Hayır	2
ee	14	ne var	2
eh	14	Ohoo	2
ya	10	Vah	2
be	9	Aa	1
ohh	8	aman ha	1
aman	7	Bravo	1
isimle seslenme	7	heyhat	1
hitap ile seslenme	5	o da ne	1
ooo	5	Sus	1
ha	4	vay canına	1
hey	4	Yo	1
ne	3		
		Toplam	184

Tablo 3’te Mavi Kuş hikayesinde geçen ünlem edatlarının kullanım sıklığı sayısının 184 olduğu görülmektedir. İlgili eserde en fazla kullanılan ünlem edatı ise yahu (32)’dur.

yahu: Metinde kullanılma sıklığı 32’dir.

“Hayret **yahu** bu saray işi ayna bu dağın basma nereden düşmüş.” s. 14

hadi: Metinde kullanılma sıklığı 25’dir.

“Çabuk, treni kaçıracağız. Koşun **hadi**.” s. 130

vay: Metinde kullanılma sıklığı 16’dır.

“**Vay** canına, hiç beklemezdim.” s. 202

ee: Metinde kullanılma sıklığı 14’tür.

“**Eee...** Ağa bu, ata mı acıyacak.” s. 50

eh: Metinde kullanılma sıklığı 14’tür.

“**Eh** oldu olacak bir kaç tavuk ile bir de horoz alalım.” s. 157

ya: Metinde kullanılma sıklığı 10’dur.

“**Ya!**..Keman sesi işte.” s. 6

be: Metinde kullanılma sıklığı 9’dur.

“Sen ne bilirsin vapuru **be!**..” s. 48

ohh: Metinde kullanılma sıklığı 8’dir.

“**Ohh...** Sıcacık...” s. 153

aman: Metinde kullanılma sıklığı 7’dir.

“Baban ağır vaziyettedir, **aman** yetişesin!” s. 163

isimle seslenme: Metinde kullanılma sıklığı 7’dir.

“Şiştin mi **Seyfi!**..” s. 22

hitap ile seslenme: Metinde kullanılma sıklığı 5’tir.

“**Kemal Bey!** N’olacak şimdi?” s. 204

ooo: Metinde kullanılma sıklığı 5’tir.

“**Ooo..** Doktor Bey de geliyor. İşimiz iş..” s. 49

ha: Metinde kullanılma sıklığı 4’tür.

“Anladın mı, **ha!**..” s. 110

hey: Metinde kullanılma sıklığı 4’tür.

“**Hey** be.. İkimiz bir olunca...” s. 48

ne: Metinde kullanılma sıklığı 3’tür.

“**Ne!**.. **Ne** kellesil.. İstemem...” s. 38

of: Metinde kullanılma sıklığı 3’tür.

“**Off...** Ağzım da kurudu.” s. 97

ey: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“**Ey** koca bir kervan, emanet mal..” s. 86

hayır: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“**Hayır, hayır!**” s. 17

ne var: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“**Ne var.!** Ne oldu?” s. 141

ohoo: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“Ağalık bu hırboya kaldıysa, **ohooo...**” s. 50

vah: Metinde kullanılma sıklığı 2’dir.

“**Vah, vah..** Zavallı kadın.” s. 99

aa: Metinde kullanılma sıklığı 1’dir.

“**Aa...** Kim bu çocuk?” s. 203

aman ha: Metinde kullanılma sıklığı 1'dir.

"**Aman ha!** Yanılıp da yaklaşmayın hapı yutarsınız." s. 187

bravo: Metinde kullanılma sıklığı 1'dir.

"Demek polis idiniz, **bravo** size..." s. 202

heyhat: Metinde kullanılma sıklığı 1'dir.

"**Heyhat!..** Onlar çabaladıkça tekerlekler çukura daha çok gömülüyordu sanki." s. 104

o da ne: Metinde kullanılma sıklığı 1'dir.

"Biz Bayram'a dönelim. **O da ne!..**" s. 102

sus: Metinde kullanılma sıklığı 1'dir.

"**Sus!..** Konuşma.. Onca yol tepip gelmişiz. Kanlımızı bulmuşuz." s. 82

vay canına: Metinde kullanılma sıklığı 1'dir.

"Boşadı mı? **Vay canına!..**" s. 90

yoo: Metinde kullanılma sıklığı 1'dir.

"-Deminden beri benden bahsettiğinin farkında değil misin?

-**Yoo**" s. 75

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Yapılan incelemeyle Mavi Kuş adlı hikâye kitabındaki toplam sözcük sayısının 27.017 olduğu saptanmıştır. Kitapta 1.052 çekim edatı, 999 bağlama edatı ve 184 ünlem edatı bulunmaktadır. Edat olarak değerlendirilen bağlaç ve ünlemler de dâhil olmak üzere kitapta bulunan edatların toplam sözcük sayısına oranı %13'tür. Bu bulgu da metin içinde pek çok edat kullanıldığını göstermektedir. Metinde en çok kullanılan edatlar "ile, gibi, diye, kadar, mi" çekim edatları, "de, ve, ki" bağlama edatları ve "yahu, hadi" ünlem edatlarıdır. Yapılan çalışmada verilen örneklerden de hareketle edatların özellikleri şu şekilde ifade edilebilir:

1. Çekim edatları kelimeler arasında anlam bağı kurarlar. Edatların kurduğu bu anlam; neden, amaç veya yön ile ilgili olabilir.

"Babadan oğula devredilegeldiği **için** acaba kaç nesil bu dükkândan ekmek yedi belli değil." (neden)

"Sobanın borusu geçsin, dumanı dışarı savrulsun **diye** tavana bir delik açmıştır." (amaç)

"Arada bir hasır şapkasını yüzüne doğru sallayarak serinlemeye çalışıyor." (yön)

2. Edatların tek başlarına bir anlamları yoktur. Bu sebeple tek başlarına kullanılmazlar ama farklı sözcüklerle birleşip zarf ya da sıfat olarak görev yapabilirler.

"Hepsi de gözlerinden sicim gibi yaş dökmektedir." (sıfat)

"Askere gidinceye kadar marangoz ustası imiş, oradan." (zarf)

3. Edatlar isim tamlamasında isim olarak kullanılabilirler. Bu durumda edat olma özelliklerini kaybederler. Ek fiil olarak yüklem olabilirler.

"Onun doktorluğu bir nevi havale memurluğu gibiydi."

4. Çekimli edatlar cümleden çıkarıldıklarında anlamda bir eksiklik veya bozulma meydana gelmektedir.

"İşte kaldık kader ile başbaşa" (İle çıkarılırsa anlamda bozulma meydana gelir.)

5. Hal ekleriyle birlikte kullanılabilirdikleri gibi üzerine ek alan edatlar da vardır.

"Eni sonu gideceğimiz yere doğru bakıyorlar." (-e doğru)

"Kenan'ın askere gidinceye kadarki işi bu." (-e kadar)

"Deminden beri benden bahsettiğinin farkında değil misin?" (-den beri)

"Deli dedikse bu kadarı da fazla." (kadarı)

6. Cümlede genellikle zarf ya da edat tümleci olarak değerlendirilirler.

"Bence sinema meçhule doğru atılmış bir adım olabilir." (edat tümleci)

"Kenan'ın otobüs kadar sevdiği bu heykelcik her zaman temiz ve ışıltılıdır." (zarf tümleci)

Yapılan çalışmada incelenen kitapta en sık kullanılan edatlarla ilgili şunları ifade edilebilir:

ile: Hem çekimli edat hem de bağlama edatı olarak kullanılırlar. Kullanıldığı cümleye "neden, zaman, araç, alet, birliktelik" anlamı kattığında çekimli edat; "ve" anlamı kattığında ise bağlama edatı olarak karşımıza çıkar. Kendinden önceki kelimeyle ayrı ya da bitişik olarak yazılabilir. Kelimelere eklendiklerinde ses uyumuna girerler.

gibi: Benzetme edatı olarak da bilinir. Kullanıldığı cümleye çoğunlukla benzerlik anlamı katsa da "tahmin, karşılaştırma" gibi anlamlar kazandırdığı da görülür. Eklendikleri kelimelerle birlikte isim, sıfat ve zarf olarak kullanılabilir.

diye: Yalın halde veya önünde zamirle birlikte kullanılan diye edatı, cümleye amaç veya sebep anlamı katar.

kadar: Cümle içinde genellikle hal ekiyle birlikte kullanılır. Kullanıldıkları cümlelere "benzerlik, karşılaştırma, eşitlik" gibi anlamlar katmaktadır. İsim tamlamasında isim olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

mi: Soru edatı olan bu kelime cümleye "zaman, pekiştirme, koşul veya soru" anlamları katabilmektedir. Daima ayrı yazılır ve birleştiği kelimeyle ses uyumuna girer. Soru edatından sonra gelen ekler bitişik yazılır.

de: Cümleden çıkarıldıklarında cümlenin anlamında bir daralmaya sebep olmayan "de" bağlama edatı, bulunduğu cümleye "uyarı, sitem, bile, benzerlik, üstelik" gibi anlamlar katar.

ve: Eş görevli kelimeleri veya cümleleri birbirine bağlayan bağlama edatıdır. "İle" bağlama edatıyla en işlevi görür.

ki: Eklendiği cümleye sebep, amaç, tahmin, yakınma gibi anlamlar katar.

ama: Hem bağlama edatı hem de ünlem edatı olarak kullanılabilir. Bağlama edatı olarak kullanıldığında kaşılık anlamı, ünlem edatı olarak kullanıldığında ise vurgulama veya şart anlamı katmaktadır.

yahu: Söyleyene dikkat çekmek veya cümledeki rica anlamını pekiştirmek için kullanılan bir ünlem edatıdır.

hadî: Genellikle muhatabı harekete geçirmek için kullanılan bir ünlem edatıdır.

Yapılan incelemeden hareketle edatların cümle içinde kullanımlarının kazandıkları anlam, görev ve sınıflandırılmalarında büyük bir önem arz ettiği görülmektedir. Edatlar metin içinde değerlendirildiğinde kazanmış oldukları anlam ve cümledeki vazifeleri ile ilgili konuşulabilmektedir. Bu sözcüklerin tek başlarına ise bir anlam ve görevleri bulunmamaktadır. Bağlaçlar ve ünlemlerin de edat kapsamı içerisinde değerlendirilmesi bu sebeple doğru olacaktır. Edat ifadesi, tek başına bir kelime türü olan edatı değil, hem edat hem bağlaç hem de ünlemi karşılayan ortak başlığı ifade etmektedir (Çakmak, 2015). Efendioğlu'nun (2007) edat sınıflandırmasında da bağlaç ve ünlemler edat grubu içerisinde kabul edilmiştir. Fakat bazı ünlemlerin tek başlarına da bir anlam taşımaları onları edatlardan ayrı değerlendirmeye sebep olabilmektedir (Korkmaz, 2009).

Doğan'ın (2021) "Yapı ve Anlam Bakımından Yunus Emre Divanı'nda Çekim Edatları" isimli çalışmasında edatları detaylı bir şekilde incelendiği görülmektedir. Bu çalışmada Oğuzca edatların Yunus Emre Divanı'ndaki durumu araştırılmıştır. Taş'ın (2020) "Edatların Metin Bağlamında İncelenmesi: Faruk Nafiz Çamlıbel Şiirleri Örneği" adlı çalışmada ise edatların sınıflandırılmasına değinilerek şiirlerdeki edat kullanımlarına örnekler verilmiştir. Edatların metin bağlamında incelendiği bu çalışmada edatların tanımı, kapsamı, sınıflandırılması, edatların Türkçe öğretimindeki yeri gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

MEB Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan "Okuma" başlığı altındaki "Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." (MEB, 2019) kazanımı edat, bağlaç ve ünlem konularıyla doğrudan ilişkili kazanımlardır.

Dil ve dilbilgisi kavramları sadece Türkçe dersi özelinde değerlendirilmemesi gereken, öğrencinin hem eğitim hayatını hem de günlük hayatını bütünüyle etkileyen kavramlardır.

Dili yetkin bir şekilde kullanabilmek için Türkçe eğitiminin dört temel beceri alanı olan okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini kavramak ve bu süreçte ise iyi bir dilbilgisi becerisi edinmek gerekmektedir. Dilbilgisi öğretimi dilin doğru ve etkili bir biçimde kullanılabilmesi için ön şartlardan biridir (Çakmak, 2015). Dilbilgisi kazanımlarına ulaşılabilmesi için planlı bir sürecin takip edilmesi gerekmektedir. Edatlar ve edat kapsamı içerisinde değerlendirilen bağlaçlar ve ünlemler Türkçenin bazı konuları ile doğrudan ilgilidir. Hem cümleye katmış olduğu anlam ve kurmuş olduğu ilgi açısından anlam bilgisi konularıyla hem de cümle içindeki işlevi ile dilbilgisi konularıyla doğrudan veya dolaylı bir ilişki söz konusudur. MEB Türkçe Öğretim Programı'nda (2019) edat, bağlaç ve ünlem konularına "Okuma" başlığı altındaki "Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımıyla yer verildiği görülmektedir. 2021- 2022 eğitim- öğretim yılında okutulan ortaokul 6. sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde edatlara 7. tema olan "Sağlık ve Spor" temasında "Bisiklet Zamanı" adlı okuma metninde 6. etkinlikte yer verildiği görülmektedir. Aynı temanın "Yemek, İçmek ve Sindirmek" adlı metninin 7. etkinliğinde bağlaçlara dair üç farklı çalışma yer almaktadır. Türkçe ders kitabının 8. teması olan "Birey ve Toplum" temasının "Evet Efendim" metninin 6. etkinliğinde ünlemlere yer verilmiştir. Aynı temanın "Dostluğa Dair" adlı metninin 6. etkinliği de ünlemlerle ilgili bir çalışmadır (MEB, 2021). Dolayısıyla edatlar Türkçe Öğretim Programında yer aldığı gibi Türkçe ders kitaplarında da yer almaktadır. Bu da edat konusunun Türkçe öğretiminde önemli bir yer edindiğini göstermektedir.

Sonuçlardan hareketle sunulabilecek öneriler şu şekildedir:

1. Edatların tanımı, kapsamı ve sınıflandırılmasını daha doğru bir şekilde göz önüne sermek amacıyla daha fazla bilimsel çalışma yapılmalıdır.
2. Edatlar üzerine yapılan incelemelerde metin bağlamından hareket edilmeye çalışılmalıdır.
3. 6. sınıf dilbilgisi konularının çok yoğun olması sebebiyle edat, bağlaç ve ünlemlere sadece bu sınıf seviyesinde yer vermek uygun değildir. Edatların diğer sınıf seviyelerinde de anlatılması ya da 6.sınıf dilbilgisi konularının yoğunluğunun azaltılarak ders planında edatlara daha geniş yer verilmesi gerekmektedir.
4. Edat, bağlaç ve ünlemlerle ilgili ders kitaplarındaki etkinlikler artırılmalı, özellikle karıştırılan sözcük türleriyle ilgili daha fazla etkinliğe yer verilmelidir.
5. Edat, bağlaç ve ünlemlerin daha iyi anlaşılabilmesi için diğer dil bilgisi konularındaki bilgi eksiklikleri giderilmelidir.
6. Edat, bağlaç ve ünlemler konusu anlatılırken olabildiğince farklı etkinliklere, görsellere yer verilerek konu somutlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Balcı, T. (2003). Edat bağlamında sözcük türlerine yeni bir yaklaşım. *Dil Dergisi*, (122), 7-16.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Can, M. (2017). Dilbilgiselleşme ve edat kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 37-67.
- Çakmak, M. C. (2015). Ortaokullarda edatların öğretimi ve öğrencilerin edatları kullanma yeterlikleri/Teaching of postpositions in secondaryschoolsandthecompetence of students' postpotionsuse.
- Doğan, A. T. (2021). Yapı ve anlam bakımından Yunus Emre Divanı'nda çekim edatları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1-8.
- Efendioğlu, S. (2007). Edatların sınıflandırılması. *Erciyes Dergisi*, 30(353), 27-29.
- Ergin, M. (2000). *Türk dilbilgisi*. Bayrak Basım Yayım.
- Gencan, T, N. (1971). *Dilbilgisi*. Kanaat Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. Milli Eğitim Basımevi.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. TDK Yayınları.
- Kutlu, M. (2017). *Mavi kuş*. Dergâh Yayınları.
- MEB. (2019). *Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- MEB. (2021). *Türkçe 6 ders kitabı*. Devlet Kitapları.
- Taş, İ. (2020). Edatların metin bağlamında incelenmesi: Faruk Nafiz Çamlıbel şiirleri örneği. *trk dergisi*, 1(1), 59-86.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon Yayınları.
- Tonga, N. (2005). *Mustafa Kutlu ve yoksulluk içimizde*. Akçağ Yayınevi.
- Tuğluk, A. (2010). Mustafa Kutlu'nun "Mavi Kuş"unda mekânın poetiği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 235-248.
- Tunagür, M. ve Kardaş, M. N. (2017). 2000 Yılı ve Öncesinde Yayımlanan Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Değer Aktarımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(40), 159-185.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (Ed.). (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.